

PhD disszertáció tézisei

Kanizsai Mária

SZEMÉLYNÉVVIZSGÁLATOK A ZALAI KAJ-HORVÁTOK KÖRÉBEN 1794-TŐL 1998-IG

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Szláv Nyelvtudományi Doktori Program

Budapest
2009

A KUTATÁS CÉLJA, TERÜLETE ÉS MÓDSZERE

Kutatásom célja a Mura mentén élő horvát-magyar kétnyelvű beszélőközösség személyneveinek funkcionális, névgyakorisági és névhasználati szempontú vizsgálata az 1794-1998 közötti időszak egyházi anyakönyvei alapján. Forrásanyagul a népcsoportra vonatkozó legkorábbi elérhető és a rendelkezésemre bocsátott régi és mai egyházi házassági és keresztelési anyakönyveket használok, melyekből 5039 névadatot tartalmazó adatbázist állítottam össze.

Kutatásom területe a Zala megyében, Nagykanizsa és Letenye között elhelyezkedő öt község: *Tótszentmárton*, *Tótszerdahely*, *Molnári*, *Semjénháza*, *Petrivente*, saját nevükön: *Sumarton*, *Serdahel*, *Mlinarce*, *Pustara*, *Petriba* lakosságára vonatkozik, amely a múltban egy közös egyházi anyakönyvi területet és egyházközséget képezett. Az itt élő horvátajkú népességet területi elhelyezkedése folytán Mura menti horvátoknak nevezzük, akik a magyarországi horvát nemzeti kisebbséghez tartoznak. A beszélőközösség anyanyelvként a horvát nyelv kaj nyelvjárásának megyimurjei (muraközi) változatát beszéli, amely az anyaországtól való területi és nyelvi elszigeteltség következtében számos regionális jegyet mutat, egyedülálló nyelvjárászigetet képez. A népcsoport az asszimilálódó kis népek és nyelvek sorsát éli, már csak az idősebb generáció ragaszkodik anyanyelvéhez. A mai állapot szerint a legfiatalabb generációknál a nyelvváltás már végbement.

A munkám során feldolgozott írott névanyagot a tótszentmártoni és tótszerdahelyi plébánián vezetett egyházi anyakönyvekből, míg a beszélt neveket a vizsgált területen élő idősebb horvátok segítségével gyűjtöttem.

Az anyakönyvek névtani szempontú vizsgálatában Hajdú Mihály¹ módszertani eljárásait alkalmaztam egy vidékre, egy zárt, etnikailag, nyelvileg egységes népcsoport neveire vonatkoztatva. Hajdú Mihály szintézisteremtő művében, az *Általános és magyar névtanban* komplex vizsgálatot javasol ahhoz, hogy átfogó és árnyalt képet kapjunk egy terület, csoport vagy korszak névtani jellemzőiről, s ehhez gazdag módszertani útmutatást ad. Disszertációmban a névhasználaton belül vizsgálom a **névgyakoriság** mellett a **névterheltséget**, mint olyan egzakt mutatót, amely lehetővé teszi különböző hosszúságú korok és eltérő nagyságú földrajzi területek, eltérő mennyiségű adatot tartalmazó névállomány névgyakoriságának összehasonlítását. Bemutatom a **névállomány összetételét, belső struktúráját**, az egyes neveknek a névadásban való **részesedését, nemek szerinti megoszlását**, és a szerző által bevezetett **jellemző nevek** kategóriáját is. Minden korszakon belül kiemelem az **első öt leggyakoribb név** arányát és szerepét.

A vizsgált 1794-től 1998-ig terjedő időszakot a névtani kutatási gyakorlatot követve az anyakönyvekhez igazodva több rövidebb korszakra bontottam. Az említett névtani mutatók és adatok korszakon belüli és korszakok közötti összehasonlító elemzésével a névállományban bekövetkezett **változások** fő tendenciáit írom le, következtetek a névhasználat, névdivat jelenségeire. Hajdú Mihály módszereit és útmutatásait természetesen a dolgozat célja, az anyag és a kutatási terület jellegéhez igazítva alkalmazom, így bizonyos elemzési aspektusok nagyobb hangsúlyt kapnak (pl.: gyakoriság, névterhelés), míg másokat csak érintek (névválasztás, kettős névadás). A névgyakoriságot táblázatos formában, az első öt nevet, a terheltséget és más mutatókat grafikus és diagramos ábrákon szemléltetem, szövegbe ékelve.

A Mura menti öt község személyneveinek kronologikus változása mellett a vizsgálat során területi szempontot is figyelembe vettem, így összevetem azokat a környező magyar vidékek (Őrség, Sopron környéke, Ormánság) és az országos személynév-összesítések adataival. A zalai kaj-horvát beszélőközösség személyneveit összehasonlítom egy muraközi horvát község, Marija na Muri (1963 előtt Sveta Marija) névanyagával is,² törekedve arra, hogy szélesebb kontextusban mutassam be a névhasználat jelenségeit a Mura jobb és bal partján élő horvátoknál.

Mivel vizsgálódásaimat kétnyelvű népcsoport körében végeztem, múltjának, életmódjának, nyelvi és etnikai helyzetének ismeretében felmerül a kérdés, hogy a kétnyelvű közösség társadalmi, nyelvi alkalmazkodásának van-e valamilyen nyoma a személynevek világában. Ezért szociolingvisztikai szemszögből közelítek a nyelvhasználat és névhasználat, nyelvváltás és névváltás folyamataihoz, lehetséges okaihoz. Az anyakönyvi névanyag mellett a vizsgálati területen gyűjtött személyes tapasztalatok és adatok alapján kitérek arra is, hogy a zalai kaj-horvátok hogyan használják a személyneveket a mai köznapi kommunikációban, milyen beszélt nyelvi változataik alakultak ki.

A téma összetettsége miatt kutatásom és disszertációm a nyelvtudomány több területét is érinti, így a szlavisztikát, dialektológiát, névtant és szociolingvisztikát, de a társadalomtudomány más területeihez, a néprajzhoz, kultúrtörténethez is kapcsolódik. Mindez tükröződik az értekezés felépítésében is. Első felében a módszertani bevezető után érintem a magyar és a horvát személynevekhez kapcsolódó alapfogalmakat, áttekintem a jelentősebb horvát, és a magyarországi horvát népcsoportokra vonatkozó névtani munkákat. Ezután a zalai kaj-horvátokról írok több szempontot figyelembe véve: a 2001. évi népszámlálási adatok elemzésével a népcsoport kisebbségi helyzetét, majd múltját, életmódját, nyelvének néhány jellemzőjét mutatom be. Mindezen társadalmi és történelmi, körülmények ismertetését szükségesnek tartom ahhoz, hogy az etnikai és nyelvi érintkezés állapotában élő beszélőközösség személyneveit, a névhasználatban bekövetkező változásokat, azok okait megérthessük. Értekezésem második felében a forrásanyag feldolgozása során összeállított névlisták korszakos elemzése, a változások, a névváltás és nyelvváltás folyamatának leírása következik, saját kutatásaim alapján. Végül röviden kitérek a személynevek használatára a kétnyelvű kommunikációban.

Munkám eredményeképpen tudományos megközelítésben, egzakt módszerekkel mutatom be egy kiveszőben lévő beszélt nyelvjárás és kisebbségi népcsoport személynévhasználatát 1794-től 1998-ig.

---

¹ Hajdú Mihály: *Általános és magyar névtan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

² A muramenti és a muraközi nevek összehasonlításához egyetlen publikált tanulmányként A. Frančić (Varga) tanulmánya állt rendelkezésre: *Ženska osobna imena u Mariji na Muri*, Rasprave Zavoda za jezik, 13. Zagreb, 1987.

Névtani mutatók

Egy vidék névhasználatát, névállományának arculatát több tényező határozza meg: a névgazdagság vagy névgyakoriság, a nevek nemenkénti megoszlása és részesedése a névadásban, a névállomány belső strukturálódása. A nevek földrajzi elterjedtsége is lényeges mutató: az országosan elterjedt, általánosan használatos nevek, a regionális, csak azon a vidéken jellemző vagy táji nevek, a ritka nevek megléte, illetve nevek hiánya is jelzés értékű. A nevek élettartama is változó: vannak hosszú életű, nagy hagyományú nevek, mások rövidebb ideig használatosak, de az is előfordul, hogy a semmiből bukkannak elő előzmény nélkül, s válnak népszerűvé, vagy hamarosan nyomtalanul eltűnnek, más nevek pedig hosszabb-rövidebb szünet után újra vissza is térhetnek a használatba.

Kutatásom során minden vizsgált korszakról névlistát állítottam össze, ahol feltüntettem az **egy-egy női és férfinevek gyakoriság szerinti sorrendjét**, helyezését a rangsorban az előfordulások száma szerint, **százalékos terheltségét**, valamint az egyes korszakokban **nemenként az elnevezettek számát**, a **felhasznált alapnevek számát** és a két adat hányadosát, amit a **nevek átlagos terheltségének vagy terheltségi mutatójának** hívunk.³ Az átlagos névterheltség arról tájékoztat, hogy egy névre átlagosan hány azonos nemű elnevezett jutott.

Egy-egy vidék, korszak **névgazdagságát az alapnevek száma**⁴ és a nevek mennyiségi előfordulása, a **névgyakoriság** mutatja. A **névgyakoriság** megállapításának legegyszerűbb módja az egyes nevek korszakonkénti előfordulási számának összesítése, aminek változását a korszakok közötti összehasonlítással követhetjük. Árnyaltabb képet kapunk, ha kiszámítjuk minden egyes név **százalékos gyakoriságát vagy terheltségét**, vagyis hogy egy nevet egy korszakban az azonos nemű elnevezettek hány százaléka viselt.⁵ A **névanyag belső struktúrája** szerint a neveket öt csoportba sorolhatjuk: 20 % feletti terheltségű, 10-20 % közötti, 1-10 % közötti, 1 % alatti terheltségű nevek, az utolsó csoportban lehetnek egyszer előforduló nevek is. A terheltség szerinti csoportok egymáshoz viszonyított aránya mutatja a nevek részesedését a névadásban. Külön figyelmet érdemelnek a 20 % feletti, magas terheltségű vagy túlterhelt, és a 30 % feletti erősen túlterhelt nevek, amelyek országosan ritkák, de a zártabb vidékek, kis közösségek esetében gyakran előfordulhatnak. Hajdú Mihály szerint egy vidék vagy korszak elnevezéseinek sajátosságait a 10-1% közötti és 1 % alatti terheltségű nevek határozzák meg, ezeket nevezi **jellemző neveknek**.⁶ Az 1 % alatti terheltségű csoportot nem láttam célszerűnek további alcsoportokra bontani, viszont kiemelem az egyszer előforduló neveket.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A vizsgált 204 év alatt előforduló teljes névanyagra vonatkoztatva az alábbi megállapítások tettem:

Férfi- és női nevek aránya

Az 1794-1998 közötti 204 év alatt a három anyakönyvből kigyűjtött 5039 elnevezett személy 83 férfinevet és 121 női alapnevet viselt. Ebből következik, hogy a felhasznált nevek számának az elnevezettek számához viszonyított arányai szerint a női nevek átlagos terheltsége összességében alacsonyabb, a 121 női alapnévből átlagosan 20 leánygyermek, míg a 83 férfinevből 30 fiúgyermek kapott ugyanolyan nevet, ami mindkét nemnél nagyarányú névazonosságot eredményezett. A ma élő idősebb generáció esetében ez még mindig tapasztalható. A fenti megállapítás azonban további árnyalás igényel, ugyanis a vizsgált 1794-től 1998-ig terjedő időszak nagyobb részében, 166 évig, kevesebb volt a névadásban a női név, mint a férfinévé,⁷ így 1794-től 1960-ig a női nevek terheltsége jóval magasabb. A férfinevek nagyobb számmal és névgazdagsággal, s ebből következően

³ Hajdú 2003: 423-428.

⁴ Az egyes neveknek az anyakönyvekben megjelenő változatait, latin, magyar, illetve becézett alakjait nem tekintem külön névnek, hanem az alapnévhez számolom, mivel a gyakoriság csak így vizsgálható érdemben. (Pl.: a Jeromos, Hieronymus, Rémus alakok Jeromos alapnévként értelmezendők). Alapnévnek a nevek mai alakját tekintem.

⁵ Hajdú 2003: 423.

⁶ Hajdú 2003: 430-431.

⁷ 1794-1930 között 45 férfinevet és 20 női nevet, 1935-1998 között 67 fiúnevet és 109 női nevet használtak.

alacsonyabb terheltséggel vettek részt a névadásban.⁸ Állományuk bőségebb volt, mint női neveké, majd ez az arány 1940-től 1960-ig kiegyenlítődik és megfordul. A tömegesen beáramló új nevek hatására 1980-ra 20 év alatt kicserélődik a teljes női névállomány, s terheltségük is jóval alacsonyabb lett. A férfineveknél kissé konzervatívabban, kevesebb névvel következik be a névváltás. A vizsgált korszak egészét tekintve így kapjuk meg a fenti átlagos terheltségi adatokat. A férfi- és női névállomány növekedése között bizonyos fáziseltolódás tapasztalható. A férfinevek számának növekedése hullámszerűen ingadozó, a női neveké 1940-től 1990-ig egyenletesen emelkedő.

Névyakoriság

1794 és 1998 között a leggyakoribb tíz férfinév az *István*, *József*, *György*, *Márton*, *János*, *Jeromos*, *Mihály*, *Ferenc* és *Tamás*, a leggyakoribb tíz női név a *Mária*, *Anna*, *Katalin*, *Borbála*, *Ilona*, *Veronika*, *Dorottya*, *Apollónia*, *Magdolna*, *Éva*. A névelőfordulások száma alapján a nevek között hierarchikus sorrend figyelhető meg. Mindkét nemnél elkülöníthetünk listavezető neveket, ezek között is a névsorrendben magasan elől állnak gyakoriság és terheltség szempontjából **az első nevek**, **az első két név**, valamint a **férfiaknál az első négy név**, **nőknél pedig az első három név**. Mivel értekezésemben mindvégig az első öt név arányát mutattam be részletesen, az összehasonlíthatóság miatt a tézisekben is ezt látom célszerűnek, valamint bemutatom az első tíz név részesedését is.

Magas használati aránnyal kiemelkednek a névsorrendből mindkét nemnél az első nevek: az *István* és a *Mária*. A férfiaknál a 2539 elnevezett személy 19,6 %-a (499 fő) az *István* nevet viselte, és a nőknél 2500 személy 25 %-a (628 fő) a *Mária* nevet kapta. A második legnépszerűbb férfinév a *József*, amit 15,3 % , 391 fő viselt, míg a nőknél *Anna* névvel 387 főt (15,4%) nevezték el. Az első két név részesedése a névadásban igen magas, a férfiaknál 35 %, a nőknél 40 % volt.

A leggyakoribb öt férfinévet: *István*, *József*, *György*, *Márton*, *János*, azaz a teljes névállomány 4,1 %-át az elnevezettek igen nagy száma, 56,4 % (1432 fő) viselte.

A 6.-tól a 10. helyen a *Jeromos* (3,9 %, 100 fő), *Mihály* (2,8 % 73 fő), *András* (2,2 %, 57 fő), *Ferenc* (2,1%, 54 fő) és *Tamás* (2,0 %, 52 fő) áll. Az első tíz nevet a fiúgyermek 69,7 %-a (1770 fő) kapta. Ebből kilenc országosan ismert és elterjedt név, noha nem mindegyik tájon voltak ugyanilyen népszerűek. Egy név, a hatodik helyen álló *Jeromos* nagyobb gyakorisága a zalai kaj-korvát névállománynak különleges jelleget ad azzal, hogy speciálisan csak náluk fordul elő ilyen nagy számban.

A nőknél három domináns nevet emelhetünk ki: a magasan listavezető *Mária* (25%, 628 fő) mellett az *Anna* (15,4 %, 387 fő) és a *Katalin* (15,2 %, 381 fő) volt igen népszerű, de a kedveltek közé tartozott a *Borbála* is (6,9 %, 173 fő), s csak ötödikként követi őket az *Ilona* (3 %, 76). Az elnevezett leánygyermek 65,8 %-a, 1645 fő viselte az öt női nevet, amely a teljes névállománynak mindössze a 6 %-át teszi ki, tehát igen nagy gyakoriságú, magas terheltségű nevekről van szó, s ez igaz mindkét nem esetében.

A második öt legnépszerűbb női név a *Veronika* (3 %,75 fő), *Dorottya* (2,8 % 70 fő), *Apollónia* (2,7 % 68 fő), *Magdolna* (2,6%, 65 fő) és *Éva* (2,5 %, 63 fő), melyek egymáshoz viszonyítva azonos mértékben, kiegyenlítően vesznek részt a névadásban. Az első tíz névvel a leányok többségét, 79 %-át, 1986 főt nevezték el.

A névyakorisági vizsgálat szerint az öt zalai kaj-horvát község névadását mindkét nem esetében az első öt leggyakoribb név túlsúlya (56,4 és 65,8 %) határozza meg. Az első tíz férfi- és női név összetétele alapján megállapíthatjuk, névizlésük a hagyományos nevekhez kötődik, hiszen egy újabb név sem tudott olyan népszerű lenni, mint a régi keresztény nevek, amelyek hosszú ideig voltak használatban.

Névterheltség

A férfi- és női nevek terheltség szerinti megoszlása nem egyforma. A 20 % feletti, magas terheltségű, nagyon népszerű, nagyon gyakori és általában országosan elterjedt nevek csoportja⁹ a férfiaknál hiányzik, az *István* és a *József* népszerűségük ellenére sem érik el 20 %-os terheltséget, a

⁸ Az 1794-1930 közötti időszak anyakönyvi anyaga szerint egy férfinévet átlagosan 39 fiú, egy női nevet 87 leány viselt, ezzel szemben az 1935-1998 közötti időszakban egy férfinévet már csak 5 fiúgyermek, egy női nevet 4 leány kapott.

⁹ Hajdú 2003: 430.

10-20 % közötti terheltségű csoportba tartoznak. Az elnevezettek 35 %-a, 890 fő viselte őket. A férfinevek gazdagságát a következő két csoport nevei mutatják. Az 1-10 % közötti terheltségű csoportba 19 név tartozik: *György, Márton, János, Jeromos, Mihály, András, Ferenc, Tamás, László, Mátyás, Pál, Balázs, Zoltán, Antal, Vince, Gábor, Jakab, Sándor, Tibor*, amit az elnevezettek 50 %-a, 1298 fő viselt. E nevekről elmondhatjuk, hogy valóban jellemzőek a zalai horvátok névviselésére. A 19 név a teljes férfinévállomány 22,8 %-át jelenti. Az 1 % alatti terheltségű férfinevek csoportja is igen népes, a teljes névállomány 70 %-a, azaz 58 név tartozik ide, amit 351 fő, az elnevezettek viszonylag kisebb hányada (14 %) viselt. Ezek között vannak gyakoribb nevek, kevésbé gyakoriak és egyszer előfordulók is. Gyakoribb nevek a *Gyula, Márkus, Imre, Péter, Attila, Gáspár, Miklós, Vilmos, Flórián, Lőrinc Iván*. Ebbe a csoportba tartoznak, de nem jellemzőek a népcsoport névviselésére a *Károly, Lajos, Béla, Alajos, Ignác, Jenő, Vendel* nevek. A régi ritkán használt név a *Vida, Rókus, Simon, Gregorián, Lukács*. Sok az újonnan bekerülő név: *Krisztián, Csaba, Szabolcs, Máté, Zsolt, Róbert, Dávid, Márk, Viktor, Bende, Dominik, Norbert, Richárd*, melyek a 20. században jelentkeznek, terheltségük 0 % alatti. Közülük 21 név csak egyszer fordul elő: *Ábel, Ákos, Áron, Árpád, Benedek, Bertold, Dániel, Dezső, Dusan, Elemér, Frigyes, Gergely, Gergő, Jácint, Kornél, Roland, Szilárd, Zorán*.

A női nevek terheltség szerinti részesedése a névadásban kissé más arányokat mutat. A *Mária* 25 %-os terheltséggel (628 fő) a leggyakoribb névnek számít. A 10-20 % közötti csoportba került az *Anna* és *Katalin*. Ez a három név uralta a női névadást egészen 1950-ig. A 1-10 % közötti csoport a nőknél jóval szűkebb, mint a férfiaknál, 11 női nevet: *Borbála, Ilona, Veronika, Dorottya, Apollónia, Magdolna, Éva, Rozália, Margit, Terézia, Erzsébet*, szintén 30 % részesedéssel 760 fő használt. A legnépesebb az 1 % alatti és az egyszer előforduló nevek csoportja. Többségük új név, de néhány korábbi (*Anasztázia, Lúcia*) is akad közöttük, a leggyakoribbak az *Aranka, Zsuzsanna, Erika, Franciska, Szilvia, Márta, Ibolya, Julianna, Klára, Hajnalka*. Az 1 % alatti terheltségű nevek száma 61, ami a teljes névállomány 50 %-a, s ezt 344 fő, az elnevezettek 15 %-a viselte: *Aranka, Zsuzsanna, Erika, Szilvia, Franciska, Márta, Ibolya, Hajnalka, Julianna, Klára, Etelka, Ildikó, Szilvia, Mónika, Ágota, Anita, Tímea, Bernadett, Edina, Krisztina, Adrienn, Anasztázia, Andrea, Anikó, Beáta, Edit, Marianna, Petra, Renáta, Viktória, Barbara, Eszter, Gabriella, Gyöngyi, Judit, Kitti, Marina, Noémi, Piroska, Rita, Ágnes, Alexandra, Aliz, Amália, Brigitta, Cecília, Dóra, Evelin, Gizella, Henrietta, Irén, Ivett, Júlia, Klaudia, Kornélia, Laura, Lúcia, Melinda, Regina, Tünde, Valéria*.

Csak egyszer fordul elő 44 női név, ami a névállomány 36 %-a, és az elvezettek 25 %-át azonosítja: *Adél, Anett, Angéla, Angelika, Annamária, Boglárka, Csilla, Dalma, Diána, Dorina, Elvira, Emese, Emília, Enikő, Fanni, Flóra, Fruzsina, Georgina, Hajnal, Helén, Helga, Ida, Irma, Jászminka, Jolán, Karina, Lili, Maja, Matild, Miléna, Nikolett, Ramóna, Réka Sarolta, Szabina, Tamara, Teodóra, Vilma, Violetta, Vivien, Zita, Zsanett, Zsófia*.

A felhasznált nevek magas száma és névadásban való részesedése alapján megállapíthatjuk, hogy zalai horvátok névállománya a vizsgált 204 év alatt nagy névgazdagságot mutat, változatos és sokszínű, ugyanakkor a nagy terheltségű nevek hosszan tartó jelenléte egyhangúságot is eredményezett. A női és a férfinevek gazdagsága a vizsgált időintervallumban nem azonos mértékű, eloszlása nem egyenletes. Az 1794-től 1930-ig bőségesebb és változatosabb a férfiak közepes terheltségű névállománya, majd 1951-60-ra a férfi- és női nevek száma és terheltsége kiegyenlítődik, 1960 után a női névállomány ugrásszerűen, a férfineveké ehhez képest mérsékeltebben növekszik, ezzel párhuzamosan visszaszorul a magas terheltségű hagyományos nevek aránya és dominanciája, s megnő az alacsony terheltségű, egyszer előforduló új nevek száma és szerepe.

Névízlés

„A társadalmi névízlést ideológiai, kulturális hatások formálják ki, így a történelmileg kialakult névállomány bizonyos fokig kultúra függvénye és tükrözője – írja J. Soltész.¹⁰ E szerint a névállomány alakulását, a névgyakorúságot és névválasztást számos tényező befolyásolhatja: vallási, etnikai, nyelvi, közösségi hovatartozás, tájegységi és regionális sajátosságok, társadalmi és nyelvi érintkezések, idegen vagy magasabb státuszúnak ítélt minták, társadalmi és gazdasági változások, alkalmazkodás, érzelmi kötődés, iskolázottság, műveltség. A felsorolt tényezők közül mindegyiknek

¹⁰ J. Soltész 1979: 144.

volt szerepe a Mura menti horvátok névzlésének formálásában, melyek különböző időszakokban eltérő dominanciával hatottak.

A személynévállomány, a kollektív névzlés¹¹ alakulásában az 1794-1998 közötti időszakban két tényezőnek volt elsődleges szerepe: **a keresztény vallási alapon kialakult közösségi névadási tradíciónak**, az ahhoz való kötődésnek, és a mindenkori **magyar névdivatnak**. Mindezen tényezők és a névanyag változása természetesen szorosan összefügg a **népcsoport társadalmi-gazdasági, szociológiai és nyelvi helyzetével, életkörülményeivel, s azok változásával**.

A zalai kaj-horvátok névadása vallási tradíció alapul, nyugati típusú keresztény kultúrájú népként a római katolikus egyház által kötelezően előírt névadási hagyományokat követi: bibliai és martirológiumi személyek neveit használja. Az elsőként vizsgált 1794-es korszak nevei között a korábbi horvát népi, világi személynévek már nem találhatók meg. Mire a kaj-horvátok áttelepültek, már megszilárdult a névadás keresztény hagyománya, amely az 1950-es évekig meg is maradt. Más felekezetre jellemző személynévek csak nagyon ritkán fordultak elő, s azokat többnyire nem horvátok viselték.

Ma már nem tudjuk megállapítani, hogy a kultuszisztelet, hogyan befolyásolta a névválasztást. A szakirodalom szerint a XVII. századtól bizonyos szentek tisztelete már nem egyedüli szempont a személynévek kiválasztásában, hanem **a névdivat, névátörökítési törekvés, a jóhangzás** a meghatározó.¹² A zalai horvátok korai névanyagában azt tapasztaltam, hogy kultusziszteletnek, vagy inkább a vallásosságnak még szerepe lehetett a népcsoport regionálisan jellemző neveinek gyakoriságában. Az 1794-1810-es években a listavezető *Márton* név **patrocíniumnak**, a tótszentmártoni templom és a község névadó szentjének, *a Borbála, Flórián, Antal* nevek a templom fogadalmi szentjeinek köszönhetik népszerűségüket. Bizonyos szentekhez kapcsolódó egyházi események is indukálhatták egy-egy név divatossá válását. Ezt feltételezem a *Jeromos* esetében. Védőszentként természeti csapás hozhatta divatba a *Vince* és *Flórián* nevet. A nevek kiválasztását nem csak kultuszisztelet, hanem **névátörökítési törekvés, a közösségen belül hosszú idő alatt kialakult névadási hagyomány követése, és az egyéni névzlés is motiválta**. A zalai kaj-horvátok igen hagyománytisztelőknak bizonyultak, mert a hagyományos nevek túlsúlya sokáig megmaradt névadásukban, az új nevek később értek el hozzájuk, mint ahogy azok országszerte népszerűek lettek.¹³

A Mura menti horvátok névviselését befolyásolta a mindenkori **magyar névdivat**, hiszen ők is azokat a neveket kedvelték, amelyek országosan, vagy más vidékeken is ismertek voltak, illetve az új nevek terjedésük során begyűrűztek hozzájuk is. Mégis a népcsoport névállományának **specifikuma** az országosan ismert *István, József, Mária, Anna, Katalin* nevek tartós és huzamos jelenléte, gyakorisága, a névsorrendben az első nevek, az első két férfi és női név magasabb aránya (*István, József, Mária Anna*), nagyobb terheltsége, egyes korszakokban erősen túlterhelt (20 %, sőt 30% feletti) jellege, és az első öt név huzamos dominanciája. A zalai horvátok névállományának sajátos színezetet adnak azok a nevek, amelyek náluk gyakoribbak, más vidéken hiányoznak, vagy kevésbé népszerűek. Ilyen regionálisan gyakoribb használatú nevük a *Márton, Jeromos, Mátyás, Márkus, Jakab, Flórián, Vince, Gáspár, Balázs* és az *Iván*, a nőknél a *Borbála, Dorottya, Apollónia, Magdolna, Franciska, Veronika*. Ezek között a *Jeromos/Rémus* zalai kaj-horvát tájnévnek tekinthető, hiszen egyetlen más vidék névanyagában sem volt hasonlóan gyakori és terhelt. A nőknél nem tudunk kiemelni egyetlen olyan nevet sem, amelyet más tájon nem használtak, de az első tíz női év ilyen jellegű összetétele és tartós népszerűsége mégis zalai kaj-horvát sajátosság, mint ahogy annak tekinthető a horvát nevek (*Milán, Dusán, Zorán, Miléna, Jászmína*) gyakoribb jelenléte is.

Egy közösség névhasználatát meghatározhatják azok a nevek is, amelyek országosan vagy a közeli vidékeken népszerűek, de a vizsgált közösségben nem. Nem tartozik a zalai kaj-horvátok kedvenc nevei közé az országosan népszerű *Erzsébet*, amely jelen van ugyan a névállományban, de csak alacsony terheltséggel, s nem lett gyakori például a *Gizella, Irma, Irén*, amely a nyugati részen viszont kedvelt volt. A *János* és *Ferenc* is kevésbé népszerű itt, mint más vidéken vagy az országos listákon, viszont gyakoribb az *Iván*, amit a magyar *János* helyet használtak szívesebben.

¹¹ J. Soltész 1979: 143. Névzlés: egy közösség névadási hagyománya.

¹² Ördög Ferenc 1973: 58-59.

¹³ Például a László már 1920-tól országosan népszerű, a zalai horvátoknál 1940 után indul hódító útjára.

Névváltás - nyelvváltás

Vajon mi lehet az oka annak, hogy az első nevek (*István, József, Mária Anna*) hosszú ideig megmaradtak a névadásban, s listavezető pozícióban voltak még akkor is, amikor 1960 után már tömegével áramlottak be az újabbnál újabb nevek. Az *István és József* gyakorisága 1951-60-ban a legmagasabb, noha már az első ötben van az új névgeneráció, a *László, Zoltán, Gábor* is.

A kialakult névadási hagyomány hosszú életének okait a népcsoport társadalmi, szociológiai, kisebbségi helyzetében látom, a nevek változásának módja pedig összefügg a csoport kétnyelvűségi állapotával. 1940-ig a hagyományos nevek döntő többsége mellé új neveket a Mura menti községekbe betelepülő, általában magyar mesteremberek, tanítók, közigazgatási hivatalnokok hozták be, ezzel egy másik vidék vagy magasabb státuszú mintát közvetítettek. A nevek három-négy év alatt elterjedtek a zalai horvátok névadásában is. Így került be a névállományba pl. a *Gyula, Károly, Vilmos* név. 1945-50 utáni társadalmi-gazdasági változások szétfeszítették a zalai horvát községek zárt közösségét, endogám házassági szokásokon, nagycsaládos, többgenerációs, földművelésen alapuló életformáját. A közösség kilépett zártágából, iparhoz kötődő tevékenységeket, urbanizáltabb, nyitottabb életmódot választott, aminek következtében kiszélesedett a magyar társadalommal, nyelvvel és kultúrával való érintkezésének színtere, és felerősödött annak hatása. Az új neveket a Mura menti horvátok már maguk hozzák be életükbe, a többségi társadalom mintáival, nyelvvel együtt.

Ha a nyelvválasztás alkalmazkodás, a kétnyelvű közösségben a névválasztás is alkalmazkodásnak tekinthető. A hagyományos nevekhez még a zártabb, egynyelvű kaj-horvát közösségben nevelkedett generáció ragaszkodik, melynek még anyanyelve a kaj-horvát, de nyelvhasználatára már a kétnyelvűség jellemző. A közösségből kilépve megtapasztalta az újat, noha még a régi normákhoz és névadási hagyományhoz is ragaszkodik. Így 1950-60 közötti években a hagyományos nevek mellett (*István, József, Mária, Anna, Katalin*) már egyre népszerűbbek a névállományba bekerülő új nevek is (*László, Zoltán, Gábor, Vilmos, Aranka, Ibolya, Ildikó, Erika*). A hagyományos neveket az a generáció hagyja el, s cseréli le teljesen újakra, amelynek már nincs erős közösségi kötődése és élménye, amely a kétnyelvűségbe születik bele, nyelvhasználatára eltolódik a magyar felé, életmódja nyitottabb, iskolázottsága, tájékozottsága magasabb, s a hagyományos nevekhez nem kötődik emocionálisan, elavult hangulatúnak tartja őket. A zalai horvátok névválasztása 1960-ig a hagyomány és új között mozog, s utána az újat választva a magyar névdivatot követik, mert modernnek akarnak lenni, megszeretik a szép és változatos, egyéni neveket. 1970 után már nem beszélhetünk regionális vagy jellemző nevekről, mert tömegével áramlanak az új és még újabb divatnevek a névadásba. A hagyományos nevek hosszú életét és magas terheltségű használatát a nyelvileg, etnikailag meghatározott, hagyományos közösséghez és normához való kötődés jelének tekintem, amit generációváltás, nyelvváltás, névváltás követ.

Nehéz rekonstruálni, hogy az egyes korokban milyen neveket, miért ítélnék szépnek és követendőnek, s másokat miért nem. A nevek esztétikai értékelésében a kollektív névízlés, a szubjektív és objektív névhangulat, a névdivat, a hangalak mellett a kétnyelvű kisebbségi közösség esetében nagyobb szerepet tulajdonítok a nevekhez kapcsolódó **jelentésszociációnak**, vagyis annak, hogy a személynév felidézi valamely korábbi viselőjének emlékét.¹⁴ A név jelentésszociációs tartalma vonatkozhat **egyénre és közösségre** is. A név felidézheti egy közösség emlékét is, s választásával kinyilvánítható a közösséghez tartozás érzülete is. A Mura menti horvátok tradicionális, évszázadokon át használt nevei jelenthetik a szűkebb kaj-horvát nyelvi közösséghez tartozás tudatának megnyilvánulását, s ugyanez történik, amikor gyermeküknek horvát személynevet választanak (*Milán, Dusan, Zoran, Miléna, Jászminka*). Az erősödő nemzetiségi csoportidentitás tudata, a horvát nemzetiséghez tartozás kifejeződésének is tekinthetők az 1980-ban megjelenő horvát nevek, amihez szintén társadalmi, politikai változások (országok közötti nyitás) és a nemzetiségi oktatás révén szerzett szélesebb kulturális látókör, horvát nyelvi műveltség is hozzájárult.

A névhez kapcsolódó **érzelmi, hangulati érték** is befolyásolhatja a névízlés alakulását.¹⁵ 1960-ig a zalai horvátok a közösségen belül szinte kizárólagosan kaj-horvátul beszéltek. A köznapi informális beszédhelyzetben a személyneveket is horvátul, becézve használták, a teljes névalakot csak ritkán. A magyar névalaknak csak a hivatalos kommunikációban volt szerepe. Horvát nyelven a

¹⁴ J. Soltész: 1979: 130-131. Ezen alapul a névöröklés (családtagok és történelmi személyek után) és a szentek nevére való keresztelés is.

¹⁵ J. Soltész: 1979: 140.

hagyományos személynevek becézett alakjainak nagyobb repertoárja állt rendelkezésre, mint magyarul, s igen változatos a hangulati, emocionális értékük. A kétnyelvűségből adódóan a horvát névalakokhoz (*Marica, Janica, Baričica, Štefek, Jožek, Jenton*) egészen másféle érzelmi, hangulati érték kapcsolódik, mint a magyar nevekhez (*István, József, Pista, Józsi, Marika, Annuska, Ancika*), de ez generációk során át meg is változhat. Ugyanazokat a neveket és névalakokat az egymást követő generációk más és más hangulatúnak ítélnék. Amelyik név az idősebb generációknak kellemes és jó hangulatú, azt a fiatalabbak már elavultnak tekinthetik, s a horvát névalakkal szemben előnyben részesítik a magyar neveket. Ezt tapasztalható a zalai horvátok 1940 utáni óvatos és az 1960 utáni bátor névváltásában.

A személynevek a horvát-magyar nyelvi érintkezés számos nyomát magukon viselik, a fonetikailag és morfológiailag igazodnak a kétnyelvű nyelvhasználathoz, ezért gazdag információs és szociolingvisztikai tartalommal bírnak. Szóbeli használatukat pedig a kétnyelvű beszélőközösségben kialakult szokásrendszer, az egyén kommunikációs kompetenciája határozza meg.

Értekezésemben kísérletet tettem a Zala megyében élő élő kaj-horvát népcsoport személyneveinek és használatuk bemutatására több szempont szerint. A kutatási anyag időbeli merítése kronologikus vizsgálatra adott lehetőséget, a kutatási terület, a vizsgált népcsoport kisebbségi jellege pedig számomra egyértelműen szükségessé tette a szociolingvisztikai megközelítést. A legújabb szakirodalomból kiválasztott egzakt kutatási módszert komplex módon alkalmaztam egy eddig feldolgozatlan területen és anyagon. A téma jellegéből és a feldolgozás módjából következik, hogy disszertációm több tudományterülethez kapcsolódik, a névtan, szociolingvisztika, a kulturális antropológia határait is érinti. Eredményképpen tájékoztatást ad egy olyan személynévanyagról és változásáról, amelyről még nem készült ilyen jellegű átfogó és önálló kutatás. Bővíti ismereteinket egy asszimiláló népcsoport nyelvéről, történetéről, életéről, neveiről, lehetőséget ad a további tudományos kutatásra és összehasonlításra.

Untersuchungen zu den Personennamen der Zalaer Kaj-Kroaten von 1794 bis 1998

In meiner Dissertation habe ich eine Untersuchung zu den Personennamen einer kleinen kroatisch-ungarisch zweisprachigen Sprachgemeinschaft aus dem Gesichtspunkt der Funktionalität, der Häufigkeit und des Gebrauches anhand der Kirchenbücher zwischen 1794 und 1998 durchgeführt. In der Untersuchung der Matrikel habe ich die methodischen Verfahrensweisen der Namenslehre von Mihály Hajdú¹⁶ auf ein Gebiet, auf die Namen einer geschlossenen, ethnisch und sprachlich einheitlichen Volksgruppe verwendet.

In meiner Arbeit untersuche ich außer der Häufigkeit auch ein von ihm neu eingeführtes Merkmal der Namen, die Namens-Belastbarkeit, als ein exaktes Merkmal. Es ermöglicht den Vergleich der Namenshäufigkeit der unterschiedliche Daten beinhaltenden Namensbestände unterschiedlich langer Perioden und unterschiedlich großer geografischer Gebiete.

Ferner stelle ich die Zusammensetzung, die innere Struktur des Namensbestandes, aber auch die Angaben zur Namensgebung einzelner Namen und die Verteilung der Namen nach dem Geschlecht sowie die Kategorien der charakteristischen Namen vor. Die untersuchte Periode zwischen 1794 und 1998 wurde laut der Praxis der Namensforschung in mehrere kürzere Epochen geteilt, und ich schlussfolgere die Merkmale der Namensbestände der kürzeren Phasen vergleichend auf die Phänomene des Gebrauches und der Mode der Namen.

Im Zusammenhang mit der inneren Strukturierung und Zusammensetzung des Namensbestandes habe ich innerhalb einer jeder Epoche die Proportionen und die Rolle der ersten fünf häufigsten Namen hervor. Mit der vergleichenden Analyse dieser Merkmale der Namenslehre innerhalb der und zwischen den Epochen werden die wichtigsten Tendenzen der Veränderungen im Namensbestand beschrieben.

Außer den chronologischen Veränderungen der Personennamen in den fünf Gemeinden des Mur-Gebietes habe ich während der Untersuchung auch territoriale Gesichtspunkte mit einbezogen. So vergleiche ich die Ergebnisse mit den Angaben der Namen-Statistiken der umliegenden ungarischen Regionen (Őrség, die Umgebung von Sopron, Ormányság) und mit den des Landes. Die

---

¹⁶ Hajdú Mihály: Általános és magyar névtan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. (Hajdú, Mihály: Allgemeine und ungarische Namenslehre. Osiris Verlag, Budapest, 2003.)

Personennamen der kaj-kroatischen Sprachgemeinschaft im Komitat Zala vergleiche ich auch mit dem Namenmaterial einer kroatischen Gemeinde im Mur-Gebiet, Marija na Muri (vor 1963 Sveta Marija). Dadurch strebe ich an, die Phänomene des Gebrauches der Namen bei den am linken und rechten Ufer der Mur lebenden Kroaten im breiteren Kontext darzustellen.

Da ich meine Untersuchungen im Kreise einer zweisprachigen Volksgruppe durchgeführt habe, taucht in der Kenntnis ihrer Geschichte sowie Lebensweise und ihrer sprachlichen und ethnischen Lage die Frage auf, ob die gesellschaftliche und sprachliche Anpassung der zweisprachigen Gemeinschaft irgendwelche Spuren in der Welt der Namen hinterlassen hat.

Deshalb nähere ich mich aus soziolinguistischer Sicht den möglichen Gründen und Prozessen des Sprach- und Namensgebrauchs sowie des Sprach- und Namenwechsels.

Außer dem Namenmaterial aus den Kirchenbüchern beziehe ich mich auch auf die, auf dem Untersuchungsgebiet gesammelten persönlichen Erfahrungen und Daten, nämlich darauf, wie die Kaj-Kroaten im Zala-Gebiet die Personennamen in der heutigen alltäglichen Kommunikation gebrauchen. Ich beschäftige mich ferner damit, was für mündliche Varietäten sich herausgebildet haben.

A TÉZISEKBEN HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

Frančić (Varga), Anđela: Ženska osobna imena u Mariji na Muri. Rasprave Zavoda za jezik, Sv. 13. Zagreb, 1987. 175-189.

Hajdú, Mihály: Általános és magyar névtan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Ördög, Ferenc: Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Akadémia Kiadó, Budapest 1973.

J. Soltész, Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. Budapest, 1979.

A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJÁBAN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

Nyelvvesztés – nyelvmentés. A zalai kaj-horvát nyelvjárás szinkrón vizsgálata.

Dr. Steinerné dr. Molnár Judit - Dr. Simon Miklós (szerk.): Kutatások az Eötvös József Főiskolán – 2004 Eötvös József Főiskola Baja, 2005, 53-55.

Mura menti horvátok. Kupa László (szerk.): Tájak, tájegységek, etnikai térségek Közép-Európában, Pécs, 2007, 397-401. o.

Nyelvhasználat és identitás néhány jellemzője a tótszerdahelyi kaj-horvát értelmiség körében – Egy nyelvhasználati kérdőív tanulságai. Dr. Lőrinczi Ildikó (szerk.): Apáczai-füzetek 2. NYME Győr, 2007, 131-140.

Mura menti horvátok a 2001. évi népszámlálási adatok tükrében.

Dr. PhD. Gulyás László (szerk.): Régiók a Kárpát-medencén innen és túl, Baja, 2007, 397-402. o.

Változó nevek – Névgyakorosság és névdivat a tótszerdahelyi 1935-1998. évi keresztelési anyakönyv személynevei alapján. Dr. Steinerné dr. Molnár Judit - dr. Tóth Sándor Attila (szerk.): Kutatások az Eötvös József Főiskolán 2007, EJF Baja, 2008, 239-258.

107 év és 1181 házasságkötés személynevei. Személynevek vizsgálata a zalai kaj-horvátok körében az 1794-1900. évi házassági anyakönyv alapján. Magyar Tudomány Napja 2008, EJF 2009. konferenciakötet 197-210. o.

Muška i ženska osobna imena pomurskih Hrvata. IX. Međunarodni kroatistički znanstveni skup - Pécs, PTE 2008 –

Istraživanje osobnih imena pomurskih Hrvata u razdoblju od 1794. do 1998. Međimurski filološki dani, Čakovec, 24.-25. travnja 2009.

